

Гванцеладзе А. М.,

аспірантка кафедри тюркології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПІСЛЯЙМЕННИК *GİBİ* ЯК ПОКАЗНИК ПОДІБНОСТІ У ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена опису функціонування післяйменника *gibi* як показника подібності у турецькій мові. Недиференційне значення цього післяйменника, який вказує на схожість порівнюваних предметів за якістю, дає змогу використовувати його в конструкціях реальної та ірреальної подібності. Аналіз теоретичних джерел та фактичного матеріалу виявив сполучуваність *gibi* як з іменами, так й з різними дієслівними формами. Попри зацікавленість науковцями вивченням особливостей використання цього мовного засобу, питанню критеріїв розмежування реальності та ірреальності порівняння за участю *gibi* досі не приділялось достатньої уваги. У результаті дослідження встановлено, що головним при визначенні реальної чи ірреальної подібності у конструкціях з *gibi* в якості показника компаративності є семантичний чинник, який проявляється у співвіднесенні суб'єкту та об'єкту зіставлення між собою та з об'єктивною дійсністю. Встановлено, що з формальної позиції найчастіше поєднання дієслівних форм, які є основами часу, з післяйменником *gibi* передає ірреальність порівняння. Сполучення з іменами в тій самій функції можливе лише в тому випадку, коли вони є частиною предикату речення. З огляду на частиномовну приналежність сполучуваних з *gibi* лексем визначено, що формальний аспект таких конструкцій є додатковим способом з'ясування відтінку значення подібності. У результаті аналізу складу порівняльної конструкції з показником компаративності *gibi* встановлено, що вони можуть бути повними та неповними; зазвичай опущена основа зіставлення, що трапляється насамперед у конструкціях ірреальної подібності.

Окрім того, проведений семантичний аналіз конструкцій з післяйменником *gibi* дозволив виокремити низку додаткових значень, які він здатен відтворювати при поєднанні з дієслівними формами, серед яких припущення, намір, імовірність, причина, готовність розпочати дію найближчим до моменту мовлення часом тощо.

Ключові слова: післяйменник, *gibi*, реальна подібність, ірреальна подібність, компаративність, порівняння, турецька мова.

Постановка проблеми. Післяйменник *gibi* у межах категорії компаративності здатен відтворювати як реальну подібність зіставлених предметів, так й ірреальну подібність. Зважаючи на це, актуальним є питання критеріїв розмежування випадків відтворення реальності та ірреальності за участю післяйменника *gibi*, визначення частиномовної приналежності сполучуваних з ним лексем та систематизації відтінків значення, які здатен відтворювати цей мовний елемент.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етимологічні словники вказують на походження *gibi* від давньотюркського *kip* [1, с. 282], що означає *kalıp, model* (форма, модель), до якого

додається афікс приналежності третьої особи *kip+i→kipi*, а завдяки розвитку тюркських мов ця форма набула різних варіантів **К(>g)İ(>ä)В(>v,m)İ[+k/+n]** [2, с. 371].

Х. Алтун свідчить про використання *gibi* у різних фонетичних варіантах у текстах *староанатолійської мови* (*Eski Anadolu Türkçesi*) для відтворення відношень подібності [3, с. 173], що говорить про активне функціонування цього форманту в турецькій мові для вербалізації порівняння протягом тривалого часу. На активне використання цього засобу мови для відтворення порівняння у сучасній турецькій мові вказують дослідження Н. Угура [4] та Ш. Пільтен Уфук [5].

С. Ефендіоглу визначає *gibi* як післяйменник уподібнення (*benzerlik edati*), який утворено внаслідок застигання форми відмінюваного іменника [6]. На здатність цього засобу відтворювати значення подібності вказують відомі турецькі мовознавці М. Хергірмен [7, с. 133] та З. Коркмаз [8, с. 1067], які розглядають *gibi* у своїх граматиках турецької мови серед інших післяйменників (*ilgeç / edat*).

Т. Бангуоглу відзначає, що післяйменник сам по собі не відображає поняття, а слугує для їхнього поєднання, визначення відносин між поняттями, зауважуючи його здатність поєднуватись з різними іменними частинами мови [9, с. 390].

Про відтінки значення подібності, які відтворює *gibi*, говорить й Т. Н. Генджан, зазначаючи залежність відтінку значення від положення післяйменника. Науковець показує, що вразі знаходження наприкінці речення, *gibi* надає сполученому з ним предикату речення відтінок сумніву чи імовірності, показуючи тим самим, що дія, закладена у значенні предиката, є неповною, або удаваною [10, с. 439].

С. В. Сорокін вказує на сполучуваність *gibi* не лише з іменниками, а й з різними часовими формами як от на *-miş, -r, -acak, -yor* для відтворення порівняння чи уподібнення, з ремаркою що до останніх двох форм може додаватись неочевидний афікс присудковості (*-yormuş gibi, -acakmış gibi*) для позначення цілковитої нереальності ситуації, хоч у сучасній турецькій мові принципової різниці між такими формами немає [11, с. 287-288]. Науковець показує що цей післяйменник здатен передавати справжню та уявну подібність, реальну та ірреальну схожість об'єктів або ситуацій.

Г. Ю. Спотар-Аяр згадує *gibi* у контексті псевдоперифрастичних форм дієслова, пояснюючи виникнення таких форм відсутністю серед науковців одностайної думки щодо «визначення видів цих форм, внаслідок чого багато форм були віднесені до перифрастичних, хоча по суті вони такими не є» [12, с. 161], що свідчить про можливість сполучення цього післяйменника як з іменами так і з дієслівними формами.

Про здатність зазначеного післяйменника «створювати різноманітні відтінки значень деяких часових форм» при поєднанні

з певними формами дієслів говорить й О. О. Тищенко-Монастирська, вивчаючи *gibi* у межах категорії порівняння на матеріалі кримськотатарської мови [13, с. 184], що підтверджує його активне вживання не лише у турецькій мові.

С. Хірік визнає за післяйменником *gibi* провідну роль у маркуванні значень можливості виконання дії на тлі остаточної невизначеності таких її характеристик як ясність, точність, реальність, коли мовець висловлює свої припущення або свою думку щодо ситуації з опертю на власні відчуття, висновки [14, с. 208]. Дослідниця бачить в якості підстави для дослідження післяйменника у межах гіпотетичної модальності здатність його сполучення з дієсловом *durmak* та формами на *-acak*, сполучення з дієсловом *gelmek* для передачі припущення та імовірності, формами на *-miş* та *-yor* [15, с. 727].

Н. Доган відносить післяйменник *gibi* до таких частин мови, що наділені валентністю, характеризуючи його як одновалентний, й визначає функціонування *gibi* у конструкціях, на кшталт $[kim] + edat + \{fil\}$; $[kim] + edat + \{isim\}$; $[kim_{-sifat-fil}] + edat + \{fil\}$; $[kimin/m] + edat + \{fil\}$, де *kim* уособлює сполучувану з післяйменником лексему, що стоїть до нього в препозиції та знаходиться у називному чи родовому відмінку [16, с. 108-111]. Указані схеми говорять про сполучуваність *gibi* з іменниками, займенниками, дієприкметниками.

З точки зору відтворення ідей часу розглядає конструкції з післяйменниками К. Устюнова, зауважуючи, що післяйменники в разі відношення до предиката речення конкретизують точку розгортання дії, вираженої дієсловом, у часі, а також конкретизують абстрактну ідею часу, що виражена іменним присудком; і це стосується не лише форм дійсного способу, а й наказового умовного, бажаного [17, с. 193-198].

Здатність *gibi* брати участь у конструкціях з дієсловами впливає на розгляд його, та післяйменників загалом, як структурного елементу поля темпоральності, де подібні конструкції займають місце на дальній периферії поля [18, с. 119].

Післяйменник *gibi* розглядають разом з іншими службовими частинами у контексті складних речень при описі адвербіальних клауз способу дії [19, с. 368; 20, с. 411-412]. Описуючи *gibi* з позиції функціонального синтаксису, Г. Ван Схайк наголошує на його атрибутивному та предикативному використанні, а інколи й адвербіальному, відповідно до позиції у реченні [21, с. 432].

Отже, можна відзначити доволі високий інтерес серед науковців до післяйменника *gibi* та відтворених ним значень. Науковці вказують на: 1) його здатність виражати порівняння, 2) відтворювати різні аспекти темпорально-аспектуального комплексу, 3) його роль у поєднанні частин речення між собою. Водночас, спостерігаємо певну полярність у вивченні *gibi*: або як показника порівняльних відношень, або з точки зору вираження ідей часу, у результаті чого виокремлюються різні відтінки значень, які здатен передавати післяйменник, на тлі відсутності єдиної комплексної системи семантичних нюансів значення *gibi*. Окрім цього, теоретичні джерела, вказуючи на використання *gibi* для відтворення реального та ірреального порівняння, не описують механізми розмежування цих значень.

Мета статті полягає у визначенні функціонально-семантичних та формальних рис конструкцій з післяйменником *gibi* при відтворенні значень подібності, що передбачає вирішення таких завдань: 1) систематизувати сполучувані з післяйменником *gibi* лексеми за їхньою частиномовною приналежністю;

2) структурувати відтінки подібності, які здатен відтворювати післяйменник *gibi*; 3) класифікувати основні та додаткові семантичні функції післяйменника *gibi* при відтворенні значення подібності; 4) визначити формальний склад порівняльних конструкцій за участю післяйменника *gibi*; 5) подати критерії розмежування реальної та ірреальної подібності при використанні післяйменника *gibi*.

Виклад основного матеріалу. Аналіз теоретичних джерел щодо опису та вивчення особливостей післяйменника *gibi* говорить про доволі широку сферу його використання. У той же час всі дослідники вказують на відтворення відношень подібності між об'єктами як основну функцію цього форманту. Подібність вважають одним з висновків процесу порівняння, логічним чином протиставленого відмінності, що має подальше членування [22, с. 18]. Напрацювання О. Ю. Грипас [22; 23], О. А. Щепки [24], А. П. Романченко [25] щодо семантичних відтінків компаративності свідчать про врахування різних критеріїв сегментації подібності на вужчі семантичні зони, серед яких: 1) якісно-кількісні характеристики спільної ознаки предметів; 2) розбіжності в об'єктивній дійсності при співвіднесенні еталону порівняння з дійсністю, у тому числі на момент мовлення. У пропонованому дослідженні конструкції з *gibi* спираємось більше на другий критерій. Власне, на його основі виокремлюють реальну та ірреальну подібність, що відображає два способи «компаративного осмислення світу», заснованого на описанні предмету, дії, ситуації, з якими стикається мовець, через відомі факти або через зіставлення з уявними фактами, які допомагають краще розкрити суб'єкт порівняння [26, с. 271].

Теоретичні джерела відзначають здатність *gibi* відтворювати нереальність, гіпотетичність ситуації, а також передавати реальну подібність об'єктів. Дані нашого фактичного матеріалу підтверджують активне використання післяйменника *gibi* у порівняльних конструкціях в якості показника відношень реальної та ірреальної подібності: 1) *Gülümseme birden bire yüzünde bir meyeve gibi çürüyüverdi.* [27, с. 107] – Пантом посмішка на його обличчі змарніла (букв. зів'яла) як фрукт; 2) *Masaya elleri dayalı uyuklar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti.* [28, с. 4] – Він подивився на мерця, наче дримаючого обершиць руками об стіл. У реченні (1) маємо реальну подібність, адже порівнюються реально існуючі предмети за реальними ознаками, які їм притаманні: фрукти можуть змарніти, що через асоціації пов'язано з тим, як змарніла посмішка людини. У (2) спостерігаємо ірреальне порівняння, де еталон зіставлення є гіпотетичною ситуацією, оскільки мерць дримати не може.

Зважаючи на використання післяйменника *gibi* для відтворення обох відтінків подібності, постає питання, яким чином їх розмежувати. У певному сенсі *gibi* можна віднести до лексем широкої семантики, що мають максимальний ступінь узагальненості й конкретизуються у мовленні [29, с. 177], а отже для встановлення їхнього точного значення необхідно звертатись до контексту, зіставляти еталонну ситуацію, що знаходиться у препозиції безпосередньо до післяйменника *gibi* з передуючим порівняльній конструкції контекстом та об'єктивною дійсністю загалом: *Cemal uykuda konuşuyor gibi, «Çanakkale'de bunlar girmesin diye saatte on bin Türk'ün şehit düştüğü harpler yaptık,» dedi.* [30, с. 26] – Джемаль, наче говорячи уві сні, сказав: «У Чанаккале ми вели бої, де за годину героїчно померли дванадцять тисяч турків, щоб вони не пройшли». У наведеному реченні маємо дві ситуації: ситуація (1), об'єкт порівняння,

Cemal uykuda konuşuyor (Джемаль говорить уві сні) та ситуація (2), суб'єкт порівняння, *Cemal* «Çanakkale'de bunlar girmesin diye saatte on bin Türk'ün şehit düştüğü harpler yaptık,» dedi (Джемаль сказав: «У Чанаккале ми вели бої, де за годину героїчно померли дванадцять тисяч турків, щоб вони не пройшли»), що поєднуються за допомогою післяйменника *gibi*, який власне й утворює зв'язок між цими висловлюваннями. Обидва вирази можна вважати семантично завершеними, здатними функціонувати самостійно. Водночас, контекст, що передує цьому реченню, свідчить, що на момент мовлення Джемаль не спить, а отже післяйменник пов'язує ці ситуації умовно, лише у свідомості мовця, для створення необхідного комунікативного ефекту. Таким чином автор намагається більш яскраво передати характер вимови головного героя, порівнюючи її з нечіткою розмовою уві сні. Відтак, ірреальність тут виступає умовою розгортання ситуації суб'єкту порівняння так, як вказано у висловлюванні, а речення загалом може бути представлено в умовній модальності: *Cemal uykuda konuşuyor olsaydı* «Çanakkale'de bunlar girmesin diye saatte on bin Türk'ün şehit düştüğü harpler yaptık,» diye [bu şekilde / böyle] derdi. – **Якщо б Джемаль говорив уві сні, то сказав би** [таким чином]: «У Чанаккале ми вели бої, де за годину героїчно померли дванадцять тисяч турків, щоб вони не пройшли». Основа порівняння в зазначеній конструкції не вербалізована, що призводить до необхідності додаткових елементів, зазначених у дужках, при трансформації. Опущення ознаки, за якою зіставляються об'єкти – поширене явище, що трапляється у мовленні відповідно до закону економії мовних засобів [23, с. 98]. У реченні: *Erkekler, kadın «ne kadar berbat bir hava», demiş gibi kafalarını salladılar ve sersemliklerine daldılar.* [28, с. 20] – Чоловіки похитали головами, **ніби** жінка сказала: «**Яка погана погода**», – і занурилися в свої думки – так само маємо ірреальну подібність. Контекст говорить про те, що жінка не казала нічого про погоду, проте, якщо б вона сказала то, чоловіки б захитали головами.

Про такі речення можна сказати, що вони *відносно ірреальні*, оскільки самі по собі обидві наведені ситуації – що є суб'єктом та об'єктом порівняння – правдоподібні й можуть трапитись у реальності, проте, на момент мовлення одна з них – еталонна – є не здійсненою, такою, що не відповідає реальності окремого висловлювання. Науковці зауважують, що ірреальність змісту до дійсності проявляється у двох випадках: при нездійсненності ситуації у певний проміжок часу та при неможливості її здійснення взагалі [31, с. 40]. Так, окрім відносної ірреальної подібності, буває й *абсолютно ірреальна подібність*: *Sanki dünyanın kuruluşundan bir gün yaşıyor gibi gidiyorduk.* [27, с. 87] – Ми плули, **начебто жили в перший день створення світу**. Вірогідність настання обставин, наведених в об'єкті порівняння є нульовою, можливою лише в уяві мовця, адже час створення світу минув і перенестись у перші дні після того фізично не можливо. Отже, ірреальна подібність може бути цілковито, абсолютно нереальною, тобто неможливою з точки зору логіки, а може бути умовно, відносно нереальною, тобто не відповідати дійсності на умовах широкого контексту речення, проте описувати ситуацію, яка може відповідати дійсності за інших умов.

З точки зору вербального вираження елементів компаративемі ірреальна подібність з післяйменником *gibi* може бути *повною*, тобто формальне вираження в речення мають всі чотири елементи порівняння (суб'єкт, об'єкт, основа

та показник порівняння): *Ali işten çıkmış gibi terli ve pembeydi.* [28, с. 1] – **Алі був спітнілий та червоний** (букв. *рожевий*), **ніби вийшов з роботи** – суб'єкт – *Ali terli ve pembeydi* (*Алі був спітнілий та червоний*), об'єкт – *Ali işten çıkmış* (*Алі вийшов з роботи*), основа порівняння – *terli ve pembe* (*спітнілий та червоний*), показник порівняння – *gibi* (*ніби*); або *неповною*, коли формальне вираження мають не всі елементи, найчастіше – основа порівняння опущена: *Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı.* [28, с. 2] – **Потім він обливав губи, наче з'їв щось солодке** – суб'єкт – *dudaklarını yaladı* (*він обливав губи*), об'єкт – *şekerli bir şey yemiş* (*з'їв щось солодке*), основа порівняння не виражена, показник порівняння – *gibi* (*наче*). Аналізовані нами конструкції ірреальної подібності турецької мови вказують на велику кількість неповних компаративем з опущеною основою порівняння.

Теоретичні джерела свідчать про сполучення *gibi* з іменами та з дієслівними формами при позначенні порівняння. Спираючись на дані нашого фактичного матеріалу, можна сказати, що для вираження ірреальної подібності післяйменник *gibi* найчастіше сполучається з дієслівними формами як от основа часу + (-miş) неочевидний афікс присудковості (може додаватися чи не додаватися) + післяйменник *gibi*; а також до іменної частини мови – зазвичай іменник або прислівник – за умови його функціонування в якості предиката з неочевидним афіксом присудковості -miş.

Найчастіше для відтворення ірреальності еталонної ситуації спостерігаємо поєднання *gibi* з такими формами основ часу як 1) теперішній час: *Dişlerim kelimeleri çiğniyor, hazırlıyor gibiydi.* [28, с. 67] – **Мої зуби немов жували, немов підготовлювали слова**; 2) минулий категоричний час: *Davamızın, hakkımızın kuvvetini hissettikçe bunu herkes anladı gibi hissediyorduk.* [30, с. 29] – **Коли ми відчували силу своєї справи, своєї правоти, ми відчували, нібито всі розуміли це**; 3) минулий неочевидний час: *Ali işten çıkmış gibi terli ve pembeydi.* [28, с. 1] – **Алі був спітнілий та рожевий, ніби вийшов з праці**; 4) теперішньо-майбутній час: *Gaz lambasının fitilinde uzun müddet bir şeyler arar gibi daldı ve onu kalın ellerinin bir hareketiyle söndürdü.* [28, с. 60] – **Він застив, неначе довго щось шукав в тютювній газовій лампі, і загасив його одним дотиком своїх пухких рук**; 5) майбутній категоричний час: *Yüzümün birkaç santim ilerisine kadar yaklaşan bu saadet karşısında kalbim duracak gibi oldu.* [32, с. 84] – **Серце моє ладне було зупинитись** (букв. *здавалось наче зупиниться*) **перед цим блаженством, що наближалось за кілька сантиметрів від мого обличчя**. С. В. Сорокін характеризує дієслівні форми, наведені в (3), (4) та (5) як дієприкметник-основу часу (у термінології С. В. Сорокіна [11]) через їх походження від дієприкметника, тоді як форми в (1) та (2) визнаються такими, що не походять від дієприкметника, проте можуть використовуватись аналогічним з дієприкметниками чином [11, с. 277-278]. Утім, не кожне сполучення післяйменника з дієслівною формою автоматично вказує на ірреальність подібності. Так, в реченні: *Başka arzular, ihtiraslarla atıldığım yolda beni avare ve çırılıplak, başı her manada boş bırakacak yalnız bir şey olduğumu biliyorum ve ondan karanlıktan, riyadan, zulümden, hürriyetsizlikten korkar gibi ürkiyorum.* [28, с. 91] – **Я знаю, що є лише одна річ, яка залишить мене голим та босим, з пустою в усіх сенсах головою на дорозі, куди я ступив з іншими бажаннями та пристрастями, і я вжахуюсь від неї, як лякаюсь темряви, лицемірства, утисків та відсутності свободи**. – порівняння проводиться між двома ситуаціями: *ondan*

ürküyorum (вжахуюсь від неї) та *karanlıktan, riyadan, zulümden, hüriyetsizlikten korkar* (лякаюсь темряви, лицемірства, утисків та відсутності свободи) – спільними для яких є сема *страх*. Дієслова у складі обох ситуацій є синонімічними та виражають один зміст, а сироба трансформувати зазначене речення не дає адекватного результату. Не висловлюють ірреальності й конструкції дієприкметника на *-dıđı* у поєднанні з *gibi*, які вказують на часову підрядність дії [18, с. 121]: *Oyleyse, "Dođduđu gibi diřsiz kalan adam bulunur mu?" diye sorsam, "Olur mu öyle adam da?" dersiniz.* [27, с. 53-54] – Тоді якщо я спитаю: «Хіба є людина, що залишилась без зубів як при народженні (букв. як народилась)?», – то ви скажете: «Хіба може бути така людина?». А от значення реальної подібності, коли еталонна ситуація є звичною, типовою, такою що трапляється доволі часто, конструкції *-dıđı gibi* здатні передавати: *řimdi ilkbaharda odanın penceresine bir yerden kazara bir ışık vursa o gün ilkbahar her insana yaptığı gibi bana da üzüntüyle dolu bir yumuşaklık, bir yerinde duramayıř, bir yürek çarpıntısı verir.* [27, с. 62] – Тенер, якщо навесні у вікно моєї кімнати випадково впаде світло, то в цей день весна дарує мені, як і всім людям (букв. як робить усім людям) сповнену смутком м'якість, непосидючість, трепет серця. Отже, дієслівна форма в препозиції до *gibi* не означає беззаперечного відтворення ірреальної подібності. Виключно формальна ознака не є достатнім критерієм для визначення конструкції з *gibi* як такої, що передає ірреальну подібність. Її можна вважати в певній мірі маркером, який утім потребує уточнення шляхом семантичного аналізу висловлювання та співвіднесення частин порівняльної конструкції між собою та з об'єктивною дійсністю.

Аналізований нами фактичний матеріал вказує на відтворення реальної подібності у турецькій мові при додаванні післяйменника *gibi*, окрім вже наведених прикладів з дієприкметником на *-dıđı*, до 1) іменників: *Ben her böyle araçık konuşurum... Bir erkek gibi...* [32, с. 77] – Я завжди так говорю, дуже чесно... Як чоловік...; 2) іменників у родовому відмінку для позначення приналежності з додаванням афікса *-ki*, у такій словоформі іменник у родовому відмінку є означенням, залежним компонентом присвійного ізафету, а афікс *-ki* уособлює означуване й заміщує його за принципом економії мовних засобів [33, с. 42-46] для уникнення повторів, оскільки замішена *-ki* лексема добре відома з попереднього контексту: *Başörtüsünü koklayabilseydim, dedim. Beyaz tülbentendi. Nineminki gibi.* [28, с. 35] – «Якби ж я міг вдихнути запах її хустинки», – сказав я. Вона була з білого батисту. Як в моєї бабці; 3) прислівників з додаванням афікса *-ki*: *Biraz evvelki gibi ahbarça gülüyordu.* [32, с. 73] – Він сміявся по-дружньому, як трошки ранише; 4) особових займенників: *Herhalde sokakta bizim gibi alelade fanileri tartan kantarlarda tartılmasa gerek. – Навечно, таких звичайних смертних як ми не слід зважувати на вулиці на вагах.* [27, с. 37]; 5) вказівних займенників: *Çünkü ekseriya, bu gibi hallerde göz göze geldiğimiz zaman kendini tutamaz, suni ve alaycı bir gülümseme dudağıını kenetlerdi.* [28, с. 35] – Тому що частіше за все, в таких випадках як цей, коли ми зустрічались поглядами, він не міг себе стримати, й штучна та іронічна посмішка застигала на його губах; 6) субстантивованих прикметників: *Ben gene eskisi gibi dünyadan uzak ve daima tasavvurlarımın ve iç dünyamın bir oyuncuğuydum.* [32, с. 67] – Як і ранише, я знову був далеким від світу та завжди був іграшкою своєї яви та внутрішнього світу. Реальна подібність

у конструкціях з *gibi* може бути логічною та образною. Перша встановлюється між однореферентними предметами, що відносяться до одного класу денотатів, друга будується «на паралелізмі уявлень і в основі своїй передбачає наявність асоціативних зв'язків між явищами об'єктивного світу» [34, с. 13] та передбачає зіставлення предметів, що належать до різних класів. Прикладами логічної, безобразної реальної подібності можуть служити наведені вище речення, а образне порівняння характеризує суб'єкт опосередковано, через об'єкт зіставлення, в якому спільна для них обох ознака втілена найбільш яскравим чином, решта ж відмінних ознак зіставлених предметів, що фактично належать до різних класів, ігнорується [35, с. 360]: *Fakat Türk kanı ateř gibi sıcak ve kırmızıdır.* [30, с. 47] – Проте турецька кров, як полум'я, гаряча та червона. Конструкції реальної подібності за участю *gibi* також можуть бути повними та неповними. При опущенні основи порівняння безпосередньо в компаративемі, її часто можна виявити у попередньому контексті, а отже її опущення скоріше продиктоване принципами економії мовних засобів аніж властивостями післяйменника.

За ступенем рівності ознак порівнюваних предметів відношення реальної подібності з показником *gibi* можуть передавати однаковість зіставлених дій, предметів, ситуації: *Herhalde sokakta bizim gibi alelade fanileri tartan kantarlarda tartılmasa gerek. – Навечно, таких звичайних смертних як ми не слід зважувати на вулиці на вагах.* [27, с. 37] – з попереднього контексту встановлюємо, що під висловом *bizim gibi*, який окреслює певний прошарок людей, мова іде про високих та дуже тучних осіб, отже релевантними для визнання однаковості вважатимуться семи істота, людина, надмірність (вагазрїст); чи передавати їхню умовну однаковість, схожість, якщо подібність встановлюється через асоціації: *Fakat Türk kanı ateř gibi sıcak ve kırmızıdır.* [30, с. 47] – Проте турецька кров, як полум'я, гаряча та червона.

Сполучення *gibi* з різними дієслівними формами може передавати додаткові значення: 1) припущення: *Yolda kayıkla giderken, ölüme alışmış gibiydi.* [28, с. 5] – Здається, він звик до смерті, поки плив у човні; 2) намір, інтенція до виконання дії, яка визначена дієслівною формою у препозиції до післяйменника: *Serveti Fünun mısralarıyla dolu, kurunu vustai fedakarlıklar yapacak gibiydim.* [28, с. 66] – Сповнений вислівів з журналу «Серветі Фюнун» я був ладен принести середньовічну жертву; 3) різновидом інтенції є намір виконати дію найближчим часом до моменту мовлення в сенсі «от-от»: *Bir ikisi, en umduklarından konuşacak gibi oldular.* [27, с. 108] – Здавалось, наче кілька з них от-от скажуть те, що я очікував найбільше; *Keřfin kaçtıř, üzgün, ağlamaklı gibiyim.* [27, с. 90] – Наспрїй мїй зїнсувавсь, я засмутивсь, от-от заплачу – обидна типи інтенції є лише вербалізацією наміру стосовно майбутнього чи найближчого майбутнього, а впевненості щодо їхньої реалізації не має; 4) імовірність: *Çene etleri bembeyaz dökülmeye hazır gibiydi.* [28, с. 31] – Ясна його були білі-прєбілі, наче от-от відпадуть (букв. готові розсипатись); 5) імітація дії, зазвичай передається поєднанням змістового дієслова з післяйменником та дієсловами поведінки та дії *davran-* та *yap-* [21, с. 452] в якості головного предиката речення: *Arkadařlarımı dinler gibi yapıyordum.* [28, с. 31] – Я робив вигляд, наче слухаю своїх друзів; 6) причина: *Vağırnak ister gibi ağzını açtı.* [27, с. 78] – Він відкрив рота, наче хотів закричати; 7) невпевненість сенсорного сприйняття: *Sandal da, demir ipi de tıtrıyor, sandal durmadan*

gidiyor gibi. [27, с. 99] – *І човен, і сталевий канат трясуться, човен наче рухається без зупину*. Виокремлені додаткові значення післяйменника засновані на порівнянні, утім до власне компаративної семантики тут додаються інші відтінки, які трохи відтісняють порівняльне значення. Здебільшого вони реалізуються у межах ірреальної чи в термінології Г. Ван Схайка нефактичної подібності (*non-factual similarity*), проте компаративна семантика не зникає у таких реченнях, а виявляється при зіставленні пропозиції, що вводить післяйменник *gibi*, та диктумної частини речення [21].

Висновки. Післяйменник *gibi* як засіб передачі компаративності зі значенням подібності здатен відтворювати реальну та ірреальну подібність, чиє розмежування відбувається перш за все на семантичній основі, шляхом співвіднесення суб'єкту та об'єкту порівняння між собою та з об'єктивною дійсністю. Формальний аспект сполучення *gibi* з тими чи іншими частинами мови може слугувати додатковим способом з'ясування відтінку значення подібності. У плані вираження реальної чи ірреальної подібності *gibi* виявляє перевагу до поєднання з основами часу для відтворення ірреальності еталонної ситуації. Утім, не кожна дієслівна форма у пропозиції до післяйменника позначатиме ірреальність: дієприкметник на *-digi* + *gibi* вказує на реальну подібність, а основа часу на *-r* + *gibi* може передавати обидва відтінки. Ірреальна подібність може мати абсолютний чи відносний характер в залежності від того, чи є принципова вірогідність їхнього здійснення поза умовами конкретного речення або ж настання такої ситуації суперечить логіці.

Поєднання післяйменника з іменними частинами мови передає реальну подібність, окрім випадків, коли ім'я отримує афікс предикативності, тоді такі конструкції відтворюють ірреальність. Реальна ж подібність з використанням *gibi* передає образну та безобразну подібність й свідчить про однаковість предметів, дій, ситуацій, чи їх умовну схожість за ознакою, яка в об'єкті порівняння проявляється дуже яскраво, що дає змогу опосередковано характеризувати суб'єкт порівняння на основі асоціацій з еталоном.

Окрім власне семантики компаративності післяйменник *gibi* може відтворювати широкий спектр додаткових значень. Переважна більшість таких додаткових відтінків значення притаманна *gibi* у конструкціях ірреальної подібності.

Перспективи подальших досліджень бачимо у дослідженні зв'язків категорії компаративності турецької мови з іншими категоріями на базі детальнішого вивчення семантичних функцій *gibi*, а також описі мовленнєвих ситуацій за участю цього післяйменника.

Література:

1. Eyuboğlu İ. Z. Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü. Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı. İstanbul : Sosyal Yayınlar, 1991. 782 s.
2. Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007. İki cilt, 1204 s.
3. Altun Hilal Oytun Eski Anadolu Türkçesinde Benzetme Yapıları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 2012. Sayı 17. S. 165–192. URL: http://www.academia.edu/3515764/Eski_Anadolu_Türkçesinde_Benzetme_Yapıları_Forms_of_Simile_in_Old_Anatolian_Turkish (дата звернення: 04.09.2019).
4. Uğur Nizamettin Anlambilim. Sözcünün anlam açılımı / Nurettin Uğur. – İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2007, 265 s. ISBN 975-553-398-2.
5. Ufuk Pilten Şahru Dil Bilimsel Açından Benzetme ve Sait Faik Abasıyanık'ın Hikayelerindeki Görünümleri. *Türk Dili Dergisi*. 2015. Cilt 109 (Sayı 767–768 Kasım–Aralık). S. 318–342. URL: <http://www.tdk.org.tr/images/kasimaralik2015/20151238Şahru%20Pilten%20-%20Dilbilimsel%20Açından%20Benzetme%20ve%20Sait%20Faik%20Abasıyanık'ın%20Hikayelerindeki%20Görünümleri.pdf> (дата звернення 04.09.2019).
6. Efendioğlu S. Edatların Sınıflandırılması. *Erciyes Dergisi*. 2007. 30 (353). S. 27–29. URL : http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/suleyman_efendioğlu_edatların_sınıflandırılması.pdf (дата звернення 11.03.2022).
7. Hengirmen M. Türkçe Temel Dilbilgisi. Ankara: Engin Yayın Evi, 2009. V. Baskı. 427 s.
8. Korkmaz Z. Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi. Ankara : Türk Dil Kurumu, 2009. 1224 s.
9. Banguoğlu T. Türkçenin Grameri. İstanbul : Baha Matbaası, 1974. 630 s.
10. Gencan T. N. Dilbilgisi. IV. baskı, gözden geçirilmiş. Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979. 602 s.
11. Сорокін С. В. Практична граматика турецької мови. Частина перша : Навчальний посібник. Київ: ВЦ КНЛУ, 2018. 358 с. (Препринт. Київ. нац. лінгв. ун-т).
12. Спотар-Аяр Г. Ю. Функціонування перифрастичних форм дієлова в офіційно-діловому стилі сучасної турецької мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.13 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2021. 265 с.
13. Тищенко-Монастирська О. О. Категорія порівняння в кримськотатарській мові. *Українська Орієнталістика*. 2009–2010. Вип. 3–4. С. 182–185. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6608> (дата звернення: 10.08.2019).
14. Hirik S. Gibi Biçimbiriminin İşlevsel Dilbilgisi Bakımından Çok İşlevli Görünümü. *Karadeniz Araştırmaları*. Bahar 2017. Sayı 53. S. 205–222. DOI: <http://dx.doi.org/10.12787/KARAM1177> (дата звернення: 17.02.2022).
15. Hirik S. İstemsel eşdizimlilik ve kiplik ilişkisi: tahmin kiplikleri örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*. Haz. 2017. Cilt 6. Sayı 2. S. 719–733. URL: https://dergipark.org.tr/tr/pub/teke/issue/30306/327075#article_cite (дата звернення: 17.02.2022).
16. Doğan N. Çok İşlevlilik Açısından Türkçe Edatların Söz Dizimsel ve Anlam Bilimsel Yapısı. *Dil Araştırmaları*. Ara. 2014. C. 15. Sayı 15. S. 105–119. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dilarastirmaları/issue/4729/64839> (дата звернення: 17.02.2022).
17. Üstünova K. Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2005. 6 (9). S. 187–201. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosbilder/issue/23137/247141> (дата звернення: 17.02.2022).
18. Спотар-Аяр А. Ю., Лисенко С. Г. Специфіка реалізації темпоральної семантики конструкціями з післяйменниками в турецькій мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 16. С. 117–124. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.16.22> (дата звернення: 17.02.2022).
19. Göknel Y. Turkish grammar. Academic edition. İstanbul : Vivatınell Bilim-Kültür Yayınları, 2012. 437 s.
20. Göksel A., Kerslake C. Turkish: a comprehensive grammar. London and New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2006. 510 p. URL : <https://izabelazmit.files.wordpress.com/2011/03/turkish-grammar.pdf> (дата звернення: 11.03.2022).
21. Gerjan Van Schaik On the usage of *gibi*. *The Mainz Meeting: Proceedings of the Seventh International Conference on Turkish Linguistics August 3-6, 1994 (Turcologica)*. Wiesbaden : Harrassowitz, 1998. Pp. 422–457. URL : <https://books.google.com.tr/books?id=cgNqDljvk70C&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 11.03.2022).
22. Грипас О. Ю. Принципи категоризації компаративності як системного утворення в українській мові. *Studia philologica*. 2013. Вип. 2. С. 16–19. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2013_2_4 (дата звернення: 11.03.2022).

23. Грипас О. Ю. Аспекти дослідження функціонально-семантичної категорії порівняння. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2010. Вип. 6. С. 97–100. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15904/Ngrupas.pdf?sequence=1> (дата звернення: 11.03.2022).
24. Щепка О. А. Функціонально-семантичне поле компаративності : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2008. 198 с.
25. Романченко А. Проблеми структурування ФСП компаративності. *Мовознавчий вісник*. 2010. Вип. 10. С. 252–257. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2010_10_61 (дата звернення: 11.03.2022).
26. Заоборна М. С. Лінгвокогнітивні параметри складнопідрядного порівняльного речення в аспекті світогляду особистості (на матеріалі тексту книги спогадів Ірини Жиленко «НОМО FERIENS»). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2018. Випуск 68. С. 270–280.
27. Abasıyanık S. F. Seçme Hikayeler. İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012. 123 s.
28. Abasıyanık S. F. Semaver. İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012. 138 s.
29. Терешенко С. С. Широкозначність та багатозначність в українській мові. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 82. Т. 2. С. 177–179. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/21756> (дата звернення: 11.03.2022).
30. Adıvar H. E. Ateşten Gömlek. İstanbul : Can Sanat Yayınları A.Ş., 2018. 207 s.
31. Костусяк Н. М. Структура граматичної надкатегорії модальності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 39–45.
32. Ali S. Kürk Mantolu Madonna. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2018. 160 s.
33. Ertane Baydar A. S., Baydar T. +ki Eki Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yılığ* – *Belleten*. 2006. 52 (2004/2). S. 31–48. URL : <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/45357/568255> (дата звернення: 11.03.2022).
34. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2000. 17 с.
35. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: Підручник. К. : Вища шк., 2003. 462 с.

Gvantseladze A. Gibi postposition as marker of similarity in the Turkish language

Summary. The article is dedicated to the description of *gibi* postposition as an indicator of similarity in the Turkish language. The postposition points to the similarity of the compared objects by the common quality they obtain, but it has no differentiation of such shades of similarity as factual and non-factual similarity and thus, the same postposition *gibi* can be both used to mark out situations of factual and non-factual similarity of objects. The analysis of theoretical sources and empiric database of similes revealed the ability of *gibi* to go both with nominals and with different verb forms. Despite the interest of scientists in studying the peculiarities of the usage of *gibi*, yet there was not paid enough attention to such issue as finding appropriate criteria for distinguishing the meaning of factual similarity and non-factual similarity while using *gibi* postposition. As the result of carried out research, the semantic factor was found to be the main, basic criteria for separation of the two meanings (factual similarity and non-factual similarity) while marking out similarity of objects with the help of *gibi*. The semantic criteria for distinguishing two meanings is realised by juxtaposition of tenor and vehicle of the comparative construction with each other and with reality. There was detected the fact that collocation of *gibi* postposition with different verb forms, from the point of view of formal structure of comparative construction, often conveys the meaning of non-factual similarity. It also can combine with nominals and in case when nominals are part of the predicate of the sentence it reveals the idea of non-factual similarity also. Thus, it was shown that formal criteria may be considered as additional way to define factual similarity from non-factual similarity. As a result of the analysis of the structure of the comparative constructions with *gibi*, it was established that they can be complete and incomplete; usually the basis of comparison, that is a commonly shared feature, is omitted, and it occurs mostly in the construction of non-factual similarity.

In addition, the semantic analysis of comparative constructions with *gibi* postposition allowed us to identify a number of additional meanings that it can reproduce in combination with verb forms, including assumption, intention, probability, cause, readiness to start the action in the immediate future.

Key words: postposition, *gibi*, factual similarity, non-factual similarity, comparison, simile, the Turkish language.